

Elżbieta Górka

ORCID: 0000-0003-1293-1358

Uniwersytet Wrocławski

Zombie i inni zarażeni, czyli obraz epidemii w literaturze popularnej

<https://doi.org/10.19195/0867-7441.28.19>

Recenzja: Edyta Izabela Rudolf, *Od dżumy do Eboli. Sposób przedstawienia wybranych chorób zaraźliwych w przykładowych tekstach literatury popularnej*, Pracownia Literatury i Kultury Popularnej oraz Nowych Mediów, Wrocław 2019, ss. 214.

Słowa kluczowe: choroby zaraźliwe, epidemia, *microbiological science fiction*

Keywords: contagious diseases, epidemy, *microbiological science fiction*

Ukazanie się w przededniu wybuchu epidemii COVID-19 monografii Edyty Rudolf — dokonania pionierskiego na polskim polu badawczym, biorącego na warsztat obraz chorób zakaźnych w wybranych tekstach literatury popularnej — można uznać za wielce wymowny zbieg okoliczności. „Zaraza” spowodowana nowym wirusem stała się obecnie kluczowym kontekstem społeczno-kulturowym, potwierdzającym prorocze niemal słowa autorki, że „wielkie zarazy są w pewnym stopniu nieprzemijalne” (s. 18), zaś „atawistyczny lęk przed dżumą, czy to pojmowaną jako konkretna choroba, czy też jako dowolna choroba epidemiczna, wciąż czai się na »marginesie« normalnego życia” (s. 19). Czasami jednak margines ten przekracza, co jasno poświadcza potrzebę i wagę otworzenia szerszej naukowej debaty na temat chorób zakaźnych w literaturze, w tym na polu literatury popularnej.

Monografia *Od dżumy do Eboli. Sposób przedstawienia wybranych chorób zaraźliwych w przykładowych tekstach literatury popularnej* złożona jest z dziewięciu części, na które składają się: wprowadzenie, cztery rozdziały, zakończe-

nie, streszczenie w języku angielskim, bibliografia oraz indeks nazwisk. Rozdział pierwszy (*Między plagą a epidemiologią*), mający w zamyśle autorki zarysować tło dalszych rozważań, podzielono na dwie części, z których pierwsza przedstawia dzieje obrazu epidemii w literaturze od czasów starożytnych po początki XX wieku, natomiast w drugiej omówiono utwory z początku wieku XX. Rozdział drugi (*Mikroby ze światów swoich i obcych*) poświęcony jest utworom z okresu zimnej wojny, rozdział trzeci (*Microbiological science fiction*) dziełom z lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych przynależnym do gatunku science fiction, natomiast w rozdziale czwartym (*Czas żywych trupów*) przybliżono utwory (literackie oraz filmowe) dotyczące postaci zombie, skupiając się na dziełach stworzonych w XXI wieku.

Autorka monografii podjęła się niełatwego zadania holistycznej analizy procesu konceptualizacji kulturowych obrazów chorób zaraźliwych w literaturze popularnej. Złożoność omawianej przez badaczkę problematyki, z natury przekraczającej granice jednego tylko obszaru nauki, wiąże się z koniecznością ostrożnego doboru metod badawczych. Kwestii metodologii poświęcone zostało wprowadzenie, w którym nakreślono szerokie teoretyczne tło dalszych rozważań. Wpisanie pracy w nurt *Medical Humanities* jest z pewnością trafnym wyborem i tłumaczy interdyscyplinarne podejście Rudolf, uwidoczniające się w całej monografii. Szczególnie istotną rolę w nakreśleniu metodologicznej ramy omawianej publikacji odegrał esej Susan Sontag poświęcony sposobom metaforyzacji choroby oraz miejscu, jakie owe symboliczne konstrukty znajdują w zbiorowej świadomości¹.

Próba uchwycenia prawidłowości w kształtowaniu się motywu epidemii w powstających w kolejnych epokach utworach wymagała pracy na obszernym materiale porównawczym, obejmującym dzieła powstałe od antyku aż po czasy współczesne, a co za tym idzie — obrania metody jego prezentacji w możliwie najjaśniejszy dla czytelnika sposób. Autorka zdecydowała się na dość intuicyjny rozkład materiału badawczego, analizując utwory zgodnie z zasadą chronologii ich powstania. Takie podejście pozwoliło na każdorazowe uwzględnienie specyficznego — pozaliterackiego (historycznego, społecznego, naukowego) — kontekstu epoki, w której powstało dzieło, co zaowocowało dodatkowym wyodrębnieniem podgrup, wedle których można dokonać klasyfikacji poszczególnych utworów².

Szeroki zakres materiału badawczego powoduje jednak pewne terminologiczne zawirowania i nieścisłości. Dyskusyjne może być na przykład określenie obrazu epidemii mianem toposu. Przypomnijmy za Janiną Abramowską, że topos to jednostka znaczeniowa o małej pojemności, nie jest zatem tożsamy z żadnym

¹ Zob. S. Sontag, *Choroba jako metafora. AIDS i jego metafory*, przeł. J. Anders, Kraków 2016.

² Bardzo ciekawe jest na przykład wyodrębnienie utworów science fiction podejmujących wątek epidemii, a powstałych w czasach zimnej wojny, w których odbija się społeczny nastrój wiary w możliwości medycyny, ale i obawa przed pojawieniem się konfliktu między człowiekiem a naukowo-technicznym postępem.

obrazem — tak jak nie ma na przykład toposu ogrodu, nie ma też toposu epidemii³. Sposobem na uniknięcie tego metodologicznego zgrzytu byłoby pozostanie przy bezpieczniejszym (gdyż szerszym znaczeniowo) pojęciu motywu czy obrazu⁴.

Autorka dąży również do zachowania objętościowej równowagi pomiędzy kolejnymi rozdziałami, co wzbudza niekiedy wątpliwości co do trafności przypisania danego utworu do konkretnego rozdziału. Tak jest chociażby w przypadku omówionej w rozdziale trzecim powieści „*Andromeda*” *znaczy śmierć*, która równie dobrze mogłaby zostać poddana analizie w rozdziale czwartym, *Microbiological science fiction*, jako że przynależy do tytułowego podgatunku.

Pomimo tych uchybień monografia Edyty Rudolf stanowi wieloaspektowe i wyczerpujące studium ewolucji obrazu epidemii w literaturze, ze szczególnym uwzględnieniem literatury popularnej. Analiza myślowego konstruktury choroby jako zjawiska z pogranicza medycyny, nauk społecznych i literaturoznawstwa wpisuje się w modny dziś prąd badań interdyscyplinarnych. Odsłaniając źródła współczesnych narracji epidemii oraz sposoby dekontekstualizacji i metaforyzacji zarazy, autorka daje czytelnikom narzędzia do badania nowo powstających prac inspirowanych pandemią⁵.

Bibliografia

Teksty

Rudolf E.I., *Od dżumy do Eboli. Sposób przedstawienia wybranych chorób zaraźliwych w przykładowych tekstach literatury popularnej*, Pracownia Literatury i Kultury Popularnej oraz Nowych Mediów, Wrocław 2019.

Opracowania

Abramowska J., *Topos i niektóre miejsca wspólne badań literackich*, „Pamiętnik Literacki” 1982, z. 3, s. 3–23.

Callender B., Obuobi Sh., Czerwiec M.K., Williams I., *COVID-19, Comics, and the Visual Culture of Contagion*, „The Lancet Journal” 396, 2020, s. 1061–1063.

³ Por. J. Abramowska, *Topos i niektóre miejsca wspólne badań literackich*, „Pamiętnik Literacki” 1982, z. 3, s. 11.

⁴ Wydaje się, że pojęcie toposu Rudolf w pewnym stopniu utożsamia z kategorią fantazmatu (s. 27), któremu jednak bliżej do archetypu w ujęciu Jungowskim niż do samego toposu. Zob. M. Janion, *Projekt krytyki fantazmatycznej*, [w:] *Zło i fantazmaty. Prace wybrane*, t. 3, Kraków 2001, s. 157–184.

⁵ Na przykład Marvel Comics wydało w grudniu 2020 roku komiks *The Vitals: True Nurse Stories*, opowiadający o pracy pracowników służby zdrowia walczących z epidemią koronawirusa. Na temat formułowania narracji obecnej epidemii COVID-19 za pośrednictwem komiksu zob. np. B. Callender *et al.*, *COVID-19, Comics, and the Visual Culture of Contagion*, „The Lancet Journal” 396, 2020, s. 1061–1063.

Janion M., *Projekt krytyki fantazmatycznej*, [w:] *Zło i fantazmaty. Prace wybrane*, t. 3, Universitas, Kraków 2001, s. 157–184.

Sontag S., *Choroba jako metafora. AIDS i jego metafory*, przeł. J. Anders, Karakter, Kraków 2016.

Zombies and Other Infected: The Image of an Epidemic in Popular Literature

Summary

Od dżumy do Eboli. Sposób przedstawienia wybranych chorób zaraźliwych w przykładowych tekstach literatury popularnej [From the plague to Ebola: The presentation of selected contagious diseases in popular literature texts] by Edyta Izabela Rudolf is a pioneering achievement in the Polish research field, opening scientific discourse on the image of an epidemic in popular literature. Published on the eve of the COVID-19 pandemic, the monograph also provides tools for the study of the newly created pandemic literature.

Taking into account the complexity of the research material, which lies on the borderline between the humanities, the social, and biological sciences, the author has quite rightly decided to include her study in the field of medical humanities. The chronological distribution of the extensive research material allowed for taking into consideration the broad historical and social context which influenced the shape of works created in subsequent eras.

Minor inaccuracies include the inappropriate use of terminology (such as the term *topos*) and the questionable assignment of the novel *The Andromeda Strain* to Chapter Three (it could easily have found its place in Chapter Four).

Despite these shortcomings, Edyta Rudolf's work is a valuable monograph which provides tools for studying the image of contagious diseases in popular literature.